

Levensverhaal van Erich Tobias

Hier aan de Statensingel 154-b woonde tijdens de Duitse bezetting het Duitse echtpaar Erich en Mieke Tobias-Langendonk.

Erich Tobias werd geboren op 14 april 1898 in het Duitse Königsteele, een kleine gemeente in de nabijheid van Essen in het Ruhrgebied.

Erich Tobias, die kleermaker was, trouwt in 1922 met de uit *Herne Sodingen* afkomstige Evangelische Maria Johanna (Mieke) Langendonk. Zij was geboren in 1899 en overlijdt na de oorlog, in 1953 in Elsloo. Het echtpaar gaat in Recklinghausen¹ wonen. Ze blijven kinderloos.

In 1927 verhuizen ze naar Essen waar ze in 1936 grote problemen krijgen met de Gestapo. Het stel wordt beschuldigd van *Rassenschande und Kuppelei* (koppelarij), volgens de Duitse nazi-overheid zware misdrijven. Sinds de invoering van de Nürnberger Wetten in september 1935 is geslachtsverkeer tussen Joden en Ariërs namelijk verboden.

Het is de arische ex-man van de zus van Maria die hiervan aangifte doet bij de Gestapo. Hij vertelt dat een Joodse klant van Erich Tobias samen met zijn vriendin hebben overnacht in de woning van Erich en dat de twee koppels aan partnerruil hebben gedaan. Alle betrokkenen ontkennen uiteraard deze loze beschuldiging. De Joodse klant van Erich, Gustav Salomon en z'n latere vrouw Else Blüggel zijn dan al verhuisd naar Nederland, en wonen in de gemeente Heer.² Voor deze twee mensen wordt vandaag ook een struikelsteen geplaatst voor hun voormalige woning. Tijdens haar verhoor bij de Gestapo geeft Maria aan dat ze als Evangelische het Joods geloof belijdt. Hierdoor wordt het stel in Duitsland niet meer als gemengd gehuwd gezien maar als Joods.

Erich Tobias verlaat in december 1937 Essen en gaat in Den Haag wonen bij zijn moeder aan de Torenstraat 70. Hij blijft kleermaker. Een maand later, op 26 januari 1938, volgt zijn vrouw Maria. Bij de inschrijving van Maria geeft zij als godsdienst "Isr" aan.³ Erichs moeder overlijdt op 7 februari 1939. Zo'n half jaar na haar dood, verhuist het stel naar de Hoogstraat 21, ook in Den Haag. Dit is op 26 juli 1939.

Dan bezetten de Duitsers Nederland en Erich en Maria willen emigreren. Ze proberen de procedure hiervoor op gang te brengen, maar snel wordt duidelijk dat dit niet meer kan. De twee zijn stateloos verklaard door de Duitse nazi-overheid.

Het stateloze stel verhuist in januari 1941 naar Maastricht waar zij op 31 januari worden ingeschreven in de Burgerlijke Stand. Maria geeft hier aan dat zij Evangelisch is en het huwelijk is nu weer gemengd. Zij gaan hier wonen aan de Statensingel 154-b, in dezelfde woning waar de weduwe Emma Schachmann-Bettmann op huisnummer A woont. Zo dadelijk wordt hier op deze plaats ook een struikelsteen voor haar geplaatst. Ze kiezen waarschijnlijk voor Maastricht omdat de zuster van Erich hier woont met haar gezin; dat is Rosa Jacobs-Tobias aan de Heerderweg 47-b. Voor dit gezin zijn al struikelsteentjes gelegd.

Op 12 februari 1941 meldt Erich zich bij de Maastrichtse Burgerlijke Stand in het kader van de Duitse Verordening 6/1941. Deze verordening verplicht de Joodse burgers in Nederland zich te melden bij de Burgerlijke Stand voor registratie. Hij wordt in het Maastrichtse "Joods Repertorium en Legesregister" ingeschreven onder nummer 100 en zijn onderbuurvrouw, weduwe Emma Schachmann-Bettmann, betaalt hiervoor 1 gulden. Op 27 februari 1941 krijgt hij hiervoor een bewijs en zijn Persoonsbewijs wordt voorzien van een zwarte gestempelde "J". Zijn inschrijving wordt door de gemeente Maastricht op 17 maart 1941 doorgestuurd naar de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters in Den Haag. Erich is nu landelijk ingeschreven als "Voljood".⁴ In principe is hij als gemengd gehuwde vrijgesteld van deportatie naar een van de "werk(concentratie)kampen" van Duitsland. Maar het loopt anders.

Op 25 november 1941 wordt Erich door de Maastrichtse NSB-burgemeester Peeters ingevolge paragraaf 2 van het “*Elfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz*” stateloos verklaard. Dit gebeurde op dezelfde dag met alle naar Nederland gevluchte Duitse Joden.⁵

Een maand eerder, in oktober 1941, wordt aan de gewestelijke arbeidsbureaus in Nederland gevraagd om een lijst aan te leveren met werkloze Joodse mannen tussen de 20 en 65 jaar. Deze zijn geschikt om in werkkampen te plaatsen. De achterliggende gedachte van de Duitse bezetter is dat je deze Joden zo isoleert en makkelijk kunt deporteren. Vanaf het begin is bij de Duitse bezetter duidelijk dat alle bewoners van de werkkampen uiteindelijk naar het oosten zullen worden gedeporteerd, samen met hun achtergebleven gezinnen; de Joden in de werkkampen zitten zonder het zelf te weten als ratten in de val.

De Duitse bezetter plaatst in deze kampen, in het kader van de anti-Joodse maatregelen, alleen nog maar Joodse mannen. De Duitsers hebben nu een groot aantal Joodse mannen in de voor hun gevaarlijke leeftijd tussen 18 en 65 jaar bij elkaar gestopt. Ze zijn zo makkelijk te controleren en de Duitsers geen last meer van ze bij het uitvoeren van hun anti-Joodse maatregelen.⁶

Vanaf januari 1942 moet Amsterdam na veel vijven zessen het grootste contingent leveren. De Joden worden ondergebracht in de voormalige werkkampen van de “Rijksdienst van de Werkverruiming”. Veel van de opgeroepen komen echter niet opdagen. Hierna is het de beurt aan de stateloze Duitse Joden. Het maakt hierbij niet uit of ze wel of geen werk hebben.

In de volgende fase zijn eind mei 1942 de provincies aan de beurt. De Joodsche Raad voor Maastricht moet een lijst opmaken met een selectie van Joodse mannen tussen de 20 en 65 jaar. In Maastricht zijn het uiteindelijk 49 Joodse mannen die moeten worden gekeurd en vier mannen gaan naar een werkkamp. Hieronder is ook Erich Tobias. De anderen zijn vader Max en zijn jongste zoon Robert-Louis Karels uit de Wolfstraat 12 en Marcus (Max) Salomon van de Alexander Battalaan 45-b. Alle drie hebben al een struikelsteen gekregen voor hun woning.

Het werkkamp waar Erich Tobias in de tweede helft van augustus 1942, maar in elk geval voor de 1^e deportatie van 25 augustus 1942 naartoe gaat is nieuw. Het biedt vlak voor de opheffing plaats aan 147 Joden die een gedeelte van de Grebbelinie moeten slopen. Het is het Joodse werkkamp “Kesteren”. De Joodse dwangarbeiders, waaronder Erich, doen zwaar grondwerk bij het slopen van de Grebbelinie.⁷

Het werkkamp is slechts zes weken in gebruik geweest. Erich en de andere Joden worden op 3 oktober 1942 door de SS overgebracht naar Kamp Westerbork.⁸ In Kamp Westerbork wordt hij ingeschreven onder nummer 118.015 met de vermelding dat zijn vrouw Arisch is.⁹

Twintig dagen later, op 23 oktober 1942, gaat Erich Tobias op transport naar het concentratiekamp Auschwitz. Dit transport van vrijdag 23 oktober 1942 is het dertigste transport en bestaat dan uit 25 personenwagens met in totaal 988 Joden. De volgende dag stopt de trein op het perron van het station in Cosel, een plaatsje voor Auschwitz. De 170 mannelijke Joden, allemaal in de leeftijd tussen 15 en 50 jaar, worden gedwongen uit te stappen. Ook Erich zit hierbij. Zij worden tewerkgesteld als dwangarbeider bij *Organisation Schmelt*.¹⁰

Via het werkkamp Sankt-Annaberg gaat Erich door naar een Schmelt-kamp in Neder-Silezië. Na de opheffing in 1944 van de *Schmelt Organisation* komt hij uiteindelijk terecht in het werkkamp Wüstegiersdorf, een van de buitenkampen van het concentratiekamp *Gross-Rosen*.¹¹ De dwangarbeiders moeten een tunnelcomplex, het *Riese-project* in de bergen uithouwen dat bestemd is als het nieuwe hoofdkwartier van de *Führer* ter vervanging van de *Wolfschanze* in *Ost-Preußen*.

Van deze 170 mannen zullen uiteindelijk 14 de oorlog overleven en de bevrijding meemaken, waaronder Erich. Ongeveer drie weken na de bevrijding van het kamp overlijdt Erich Tobias

alsnog aan de ontberingen die hij tijdens zijn 3 jaar durende dwangarbeid heeft opgelopen; hij wordt 47 jaar.¹² Zijn vrouw de weduwe Maria Tobias-Langendonk overlijdt op 18 mei 1953 te Elsloo.¹³

*Een uitgehakte tunnel in het gigantische complex*¹⁴

-
- 1 https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&miadt=0&mizig=310&miview=tbl&milang=nl&micols=1&mis-ort=last_mod%7Cdesc&mip3=tobias&mip1=erich
- 2 <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/554887/erich-tobias-and-maria-langendonk>
- 3 https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&miadt=0&mizig=310&miview=tbl&milang=nl&micols=1&mis-ort=last_mod%7Cdesc&mip3=tobias&mip1=erich
- 4 RHCLGAM Gemeente Maastricht 20.007T inv. 126
- 5 RHCLGAM Gemeente Maastricht 20.007T inv. 126A d.d. 22 januari 1942
- 6 <https://www.joodsamsterdam.nl/de-val-van-het-werkkamp-gelokt/>
- 7 <https://joodsewerkkampen.nl/overzicht-joodse-werkkampen/het-overbroek#:~:text=In%20juni%201941%20werd%20voor,was%20het%20kamp%20vermoedelijk%20gereed.>
- 8 <http://tobiasherz.de/familie-samuel-tobias-ruhgebiet>
- 9 <https://www.oorlogslevens.nl/tijdlijn/Erich-Tobias/01/67756?lang=en>
- 10 *Auschwitz deel III. De deportatietransporten in de zg. Coselperiode 28 augustus tot 12 december 1942. Uitgave van het Hoofdbestuur van de Vereniging het Nederlandsch Roode Kruis ('s Gravenhage 1952), 49-50.*
- 11 Email van dr. H. van Rens d.d. 23-12-2022
- 12 https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&miadt=0&mizig=310&miview=tbl&milang=nl&micols=1&mis-ort=last_mod%7Cdesc&mip3=tobias&mip1=erich
- 13 https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&miadt=0&mizig=310&miview=tbl&milang=nl&micols=1&mis-ort=last_mod%7Cdesc&mip3=tobias&mip1=erich
- 14 Von Lilly M - Eigenes Werk, CC BY 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1413489>